

УДК 342.156

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.50>**Софія Фіцик,***старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Львівського торговельно-економічного університету*

ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА АРИСТОКРАТІЯ» В ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ В. ЛИПІНСЬКОГО

Відповідна стаття присвячена дослідженню питання ролі національної аристократії у політико-правових поглядах В. Липинського, адже саме він вирізняється прагненням до широкого філософського обґрунтування своєї політико-правової доктрини. Особлива увага приділяється питанню відродження національної аристократії, яка могла б стати сполучною ланкою між старою і новою Україною і внести елемент стабільності в національне життя. Саме існування національної аристократії на території сучасної України дасть їй можливість бути незалежною та демократичною європейською державою.

Проведено аналіз досліджень, який деталізує політико-правовий вплив на створення національної аристократії як одного з найважливіших елементів, необхідних для демократичного правління в Україні. Мислитель чітко розкриває свої погляди у творі «Листи до братів-хліборобів». Саме тут відображені його погляди щодо справжніх засад аристократії, які описуються у збірці статей.

Особлива увага приділяється питанню аристократії, яка не повинна бути спадковою, а має бути лише набутою, адже згідно з політико-правовими поглядами В. Липинського єдиним каналом для інтелектуала має бути його походження. Вчений пов'язує розвиток еліти з проблемою національного відродження України, котре має починатися з відновлення структури національної еліти.

Вивчаючи погляди В. Липинського на розвиток аристократії в українському суспільстві, ми помітили, що певна частина творчості цієї визначної постаті так чи інакше пов'язана з проблемами національної аристократії. Мислитель переконаний, що поняття еліти нації – аристократії – пов'язане не так з українською національністю, як з явищем української державності. Він наголошує на тому, що територіальний чинник відіграє у формуванні аристократії більш важливу роль, ніж національний чинник.

Пропонується реалізація національної аристократії в теперішній час, попри швидкий процес глобалізації суспільства, адже саме існування та подальше впровадження національної аристократії у політику сучасної України може стати об'єднуючим та стимулюючим фактором для усіх громадян.

Ключові слова: аристократія, інтелігенція, еліта, політичний, національний, незалежність, державність, європейські напрями, форма правління, гетьманська доба.

Постановка проблеми. Перша половина ХХ ст. для України була позначена не лише складними і драматичними випробуваннями, а й активною діяльністю національних мислителів європейського рівня, котрі залишили нащадкам потужну політико-правову спадщину. Творення національної української державності було змістом життя та найвищою політичною цінністю для видатного українського мислителя В'ячеслава Липинського (1882–1931). Він жив у той час, коли ідея національної державності була на периферії політичних інтересів української інтелігенції.

Саме цей відомий мислитель став речником українського елітаризму. В. Липинський свідомо йшов проти течії, стояв ледь не одиначком серед демократичної та народолюбної інтелігенції, яка вже встигла остаточно поставити хрест на своєму панстві, раз і наза-

вжди зневіритися в потребі існування вищих прошарків в інтересах української справи.

В. Липинський наголошує, що українська шляхта (аристократія) не тільки має залишатися шляхтою, а має стати українською за характером, служити національному відродженню, брати активну участь у політичному житті українства та створити незалежну та демократичну державу у близькому майбутньому.

Деякі питання національної аристократії досліджувалися такими авторами, як М. Гордієнко [7], С. Гелей [11], М. Забаревський [14], Л. Мандзій [8], І. Мірчук [12], Т. Осташко [13], В. Потульніцький [6], П. Ямчук [9], однак ними з різних причин не були повною мірою розкриті усі погляди мислителя на вплив аристократії на становлення держави.

Проблема відповідної статті демонструє та деталізує політико-правовий вплив на

створення національної аристократії як одного з найважливіших елементів, необхідних для демократичного правління в Україні. Саме В. Липинський поєднував ідею гетьманської влади з ідеєю парламентської форми правління, адже, на його думку, парламент має складатися з виборних представників різних класів і станів. Обґрунтовуючи ідею гетьмансько-парламентарної форми правління, В. Липинський надавав у ній найбільшого значення побудові саме такого парламенту, у якому повинні були засідати кращі представники аристократичних трудових організацій, зокрема й професійних спілок – селянсько-хліборобських, робітників, а також професійних спілок, визнаних державою, тобто релігійних, наукових та юридичних. Аристократичну форму правління Україна мала в епоху Київської держави (монархія аристократичного типу) і Козацької держави (аристократична республіка з окремими спробами утворити монархію (Б. Хмельницький, І. Самойлович, І. Мазепа, П. Скоропадський)).

Отже, поняття еліти нації – *аристократії* – у В. Липинського пов'язане не так з українською національністю, як з явищем української державності. Територіальний чинник відіграє у формуванні аристократії духу важливішу роль, ніж чинник національний. Із цього надважливого державного чинника вчений виводить і поняття патріотизму, визначаючи його як свідомість своєї території (а не саму територію), любов до своєї землі, до своєї Батьківщини і до всіх без винятку її мешканців. Він засуджує крайній і рафінований націоналізм, в основі якого лежить свідомість громади, а не території. В. Липинський зауважує, що відсутність почуття територіального патріотизму, що торкається і чужонаціональних елементів, які заселяють Україну, завжди відіграла деструктивну роль у творенні української державності.

Виникає питання щодо того, наскільки актуальним є існування національної аристократії, сформульованої В. Липинським, і якою мірою вона може бути використана у процесі сучасного національного державотворення в Україні на шляху до формування правової, демократичної, європейської, успішної держави.

Мета статті. Основним завданням дослідження є з'ясування понятійного аспекту національної аристократії В. Липинського та практичного використання її в українській внутрішній і зовнішній політиці. Вирішення цього завдання дасть можливість правильно застосувати та реалізувати всі умови для створення справжнього

аристократа на території України, політична діяльність якого буде спрямована на переборювання внутрішніх органічних слабкостей та розвиток українського державотворення у близькому майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Представник старовинного роду українсько-польської шляхти В. Липинський (1982–1931) у своїх багатьох працях приділяв велику увагу ідеї активної участі української шляхти (аристократії, інтелектуалів) в політичному та національному відродженні Української держави у перебігу національної революції (національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.).

Хочемо наголосити на тому, що аристократія (від грец. «кращий» – «влада, сила», у буквальному розумінні «влада найкращих») – це форма державного ладу, за якої правління здійснюється представниками родової знаті. Сюди відноситься спадкова знать, вищий стан, привілейована соціальна група, верства або прошарок традиційного суспільства з особливим статусом, котрий має виняткові права, переваги та можливості порівняно з іншими соціальними групами, верствами та прошарками [1].

На думку мислителя, справжня аристократія не повинна бути спадковою, а лише набутою, адже єдиним каналом для інтелектуала має бути його походження. Вчений пов'язував розвиток еліти з проблемою національного відродження України, котре, на його думку, має починатися з відновлення структури національної еліти. У своїй праці «Листи до братів-хліборобів» В. Липинський наголошує на тому, що народи, які не вміють витворити власних панів, тобто політичної еліти, приречені на те, щоб навіки коритися чужим. Саме така еліта є активною меншістю, яка своєю силою створює та розвиває націю. Кожній нації притаманне існування груп людей, які стоять на чолі та вміло та правильно керують цією нацією. Саме такі процеси за політико-правовими поглядами В. Липинського і підтверджують існування національної аристократії. Саме під цим терміном В. Липинський розумів групи найкращих у даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї у тому, що вони в даний момент є організаторами, правителями і керманічами нації [2, с. 427].

Як і класики елітизму, В. Липинський був переконаний у тому, що в кожній нації завжди існувала й існує активна меншість, яка керує, і пасивна більшість, якою керують. Український мислитель пише: «є більша або менша, така або залежно од історичної епохи та відмінних умов існування інша група людей, що кермує нацією, стоячи на

чолі її політичних установ, що витворює певні культурні, моральні, політичні і цивілізаційні вартості» [3, с. 130]; «<...> всі громадські цінності були завжди сотворені уміючою панувати над своїми та чужими пристрастями, організованою та непохитною в своїх переконаннях меншістю» [4, с. 10]. Цю групу осіб В. Липинський називає національною аристократією [3, с. 131]. Під нею український мислитель розуміє не родову аристократію, а групу найкращих в даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що вони в даний момент є організаторами, правителями і керівниками нації [3, с. 131].

Згідно з політико-правовими поглядами В. Липинського все суспільство можна поділити на еліту (робітники, хлібороби, буржуазія, пролетаріат) та інтелігенцію, котра повинна відігравати функцію посередництва між суспільними групами [3, с. 13].

Мислитель був свято переконаний у легітимації аристократії, адже саме такі люди стоять на чолі нації, яка їх визнає і підкоряється, і саме під таким супроводом ця нація має можливість рости та розвиватися. На думку В. Липинського, така нація може утворитися з організаторів держави, що виникають «тільки на місцях, тобто по селах і волостях, тільки в продукуючих класах, тобто в селянстві, в робітництві, в культурнім працюючій поміщицтві, в технічно творчій міщанстві» [5, с. 3–4].

У політико-правових поглядах В. Липинського наголошувалося, що аристократія повинна володіти матеріальною силою та моральним авторитетом. Матеріальна сила повинна бути більшою, ніж сила якоїсь іншої групи, а моральний авторитет повинен бути заслужений та виховуватися у суспільстві.

Тому, власне кажучи, щоб мати таку матеріальну силу, національна аристократія повинна мати вагомий авторитет у суспільстві, хотіти та прагнути ґрунтовних змін, вміти ризикувати, відстоюючи інтереси суспільства, а також володіти технічними засобами війни та оборони (зброєю та армією). Саме володіння засобами продукції, а не грошима є основною ознакою матеріальної сили. Гроші ж, на думку В. Липинського, є лише попередньою продукцією, тому являють собою лише номінальну, а не реальну матеріальну силу [3, с. 138–139]. Лише справжній аристократ, на думку мислителя, повинен вміти нести відповідальність за свої дії та бездіяльність.

Для певного прогресу держави потрібне існування певних організацій всередині аристократії, різних думок та ідей, передача влади з одних рук в інші [6, с. 41].

Особливо важливим, на думку В. Липинського, є процес постійного відновлення або зміни аристократії. Коли ж цей процес припиняється, то відбувається радикальна зміна провідної верстви. Внаслідок цього нація потрапляє під управління чужої і сильнішої за власну еліти. Мислитель зазначає: «Без своєї власної національної аристократії, без такої меншості, яка б була настільки активна, сильна та авторитетна, щоб зорганізувати пасивну більшість нації всередині і тим захистити її од всяких ворожих наскоків ззовні, немає і не може бути нації» [7, с. 47].

У своїх поглядах на еліту вчений ґрунтується на макіавеллістській традиції європейської політичної думки в особах класиків теорій еліт Г. Моска і В. Парето. Вони вважають, що невіддільним атрибутом соціальної системи є наявність найвищого привілейованого стану суспільства. Учений особливо наголошував на важливості процесу зміни еліт. Коли всередині якоїсь нації припиняється процес еволюційної регенерації аристократії, тоді під впливом мілітарного примусу настає її радикальна зміна. Головна причина такої зміни полягає в тому, що розвиток матеріальної культури нації, який відбувається під керівництвом аристократії, випереджує або переростає політичні організаційні форми, витворені для нації владою чинної аристократії. У разі радикальної зміни аристократії нація, на думку вченого, потрапляє в неволю, тобто під провід чужої, сильнішої, ніж власна, політичної еліти, втрачаючи свою національну ідентичність. Історія нашого народу це показувала не раз. В. Липинський запевняє: «Без власної національної аристократії, без такої меншості, яка б була настільки активна, сильна та авторитетна, щоб зорганізувати пасивну більшість нації всередині і тим захистити її од всяких ворожих наскоків ззовні, немає і не може бути нації» [8, с. 47].

Також В. Липинський наголошує і на природній активності аристократії, адже її приналежність до еліти визначається активністю особистості в соціально-політичній сфері людського буття [9, с. 11]. Тільки найкращі серед найкращих можуть бути відмінними організаторами, правителями і керівниками нації [10, с. 254].

Такий погляд є взірцем соціологічного ставлення до проблеми національної аристократії, особливо до розуміння природи її ієрархії. Таке розуміння відіграло в ХХ ст. велику, проте негативну роль. Природа національної аристократії не в останню чергу визначається здатністю або нездатністю її до певних активних дій в суспільстві. «Предками нової аристократії, – міркував мис-

литель, – стали б сучасні українські інтелегентські соціалісти, коли б вони своїми <...> політично-організаційними методами зуміли перетворити й зорганізувати українську етнографічну масу в свідому й незалежну націю» [10, с. 254].

Саме соціальні методи й мета правлячої верстви, а також вольові якості окремих її правителів слугують ознаками аристократичності. Це відзначає виразну соціальну акцентованість концепції добірної людини В. Липинського. Це характерно для українського ХХ ст., яке пройшло під знаком великих зрушень, катаклізмів та багатомільйонних людських втрат [10, с. 256].

Позиція щодо національної аристократії В. Липинського була зумовлена впливом складних історичних обставин, фактичної відсутності політично згуртованої і матеріально забезпеченої національної еліти, наслідком чого була втрата української державності [10, с. 257].

Висновки

Отже, *аристократія* згідно з політико-правовими поглядами В. Липинського – це відродження *національної аристократії*, яка могла б стати сполучною ланкою між старою і новою Україною і внести елемент стабільності в національне життя. Справжньому аристократу повинні бути притаманні такі якості, як інтелегентність, освіченість та ініціативність. На нашу думку, такі риси повинні бути присутні і у теперішніх представників органів державної влади.

Аристократія, на думку В. Липинського, не є спадковою і не передається якимось іншим способом. Аристократія є набутою шляхом саморозвитку, навчання та міжнародної інтеграції. Саме така аристократія повинна розвиватися всередині держави, адже Україна повинна надати всі необхідні умови для реалізації основних переконань цього визначного мислителя.

В. Липинський переконаний у тому, що саме існування національної аристократії дасть можливість Україні стати незалежною та демократичною державою, адже, на його думку, без власної держави Україна вічно буде засуджена до злиденної вегетації на грані між буттям і небуттям. Тому державна політична діяльність повинна бути

спрямована на переборювання внутрішніх органічних слабкостей українства. Звідси й має випливати домінування внутрішньої політики над зовнішньою, організації над орієнтацією.

Список використаних джерел:

1. Інститут історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Arystokratia.
2. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію Українського монархізму (Фрагмент): хрестоматія / за ред. О.І. Семківа. Львів, 1996. С. 328–478.
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ: Філадельфія, 1995. 470 с.
4. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Київ: Рада, 1995. 96 с.
5. Приходько С.М. Політичні аспекти теорії еліти в українській суспільно-політичній думці ХХ ст. Київ: Стило, 1999. 47 с.
6. Потульницький В.А. Політична доктрина В.Липинського. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 37–45.
7. Гордієнко М. Концепція політичної еліти В. Липинського як фактор національно-державної ідентичності України. *Нова політика*. 1998. № 2. С. 44–48.
8. Мандзій Л.С. Політична еліта: історія та теорія: навчальний посібник. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 365 с.
9. Ямчук П. Християнський консерватизм: дух, епоха, людина. Луцьк: Терен. 2005. 316 с.
10. Липинський В.К. Національна аристократія. Консерватизм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип. 1998. 598с.
11. Гелей С.Д. Ідея української державності в історичних працях В'ячеслава Липинського. *Український час*. Львів. 1994. Ч. I (13). С. 40–50.
12. Мірчук І. Месянізм Липинського [1931]. Дві концепції української політичної думки: В'ячеслав Липинський – Дмитро Донцов / уклад. проф. Г. Васюкович. Київ: Б. м. 1990. С. 82.
13. Осташко Т.С. Що недооцінили сучасники у вченні засновника українського консерватизму й чим його праця цінна для сучасників. URL: <https://tyzhden.ua/History/204854>.
14. Забаревський М. (Дм. Дорошенко). В'ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. Відень: Видавництво О. Жеребка. 1926. 51 с.

The corresponding article is devoted to the study of the role of the national aristocracy in the political and legal views of V. Lipinski, because it is his desire for a broad philosophical foundation of his political and legal doctrine. Particular attention is paid to the revival of the national aristocracy, which could become a link between the old and new Ukraine and introduce an element of stability in national life. The very existence of a national aristocracy in the territory of modern Ukraine will enable it to be an independent and democratic European state.

An analysis of research has been conducted detailing the political and legal impact on the creation of a national aristocracy as one of the most important elements needed for democratic rule in Ukraine. The thinker

clearly reveals his views in the work "Letters to the Brethren-farmers". It is here that his views on the true principles of the aristocracy are described, which are described in the collection of articles.

Particular attention is paid to the issue of aristocracy, which should not be hereditary, but should only be acquired, because, according to V. Lipynsky's political and legal views, the only channel for the intellectual should be its origin. The scientist links the development of the elite with the problem of national revival of Ukraine, which should begin with the restoration of the structure of the national elite.

Studying V. Lipinski's views on the development of aristocracy in Ukrainian society, it should be noted that some of the creativity of this prominent figure is somehow related to the problems of national aristocracy. The thinker is convinced that the concept of the elite of the nation – aristocracy is connected not so much with Ukrainian nationality, but with the phenomenon of Ukrainian statehood. He emphasizes that the territorial factor plays a more important role in the formation of the aristocracy than the national factor.

The realization of a national aristocracy is being proposed nowadays, despite the rapid process of globalization of society. Indeed, the very existence and further implementation of a "national aristocracy" in the politics of modern Ukraine can be a unifying and stimulating factor for all citizens.

Key words: aristocracy, intelligentsia, elite, political, national, independence, statehood, European directions, form of government, hetman day.

